

A SZERVEZETT BŰNÖZÉS ÉS ANNAK GAZDASÁGI ASPEKTUSAI

A SZERVEZETT BŰNÖZÉS, ÉS A BŰNSZERVEZET FOGALMA

MIELŐTT A SZERVEZETT BŰNÖZÉS gazdasági vonatkozású elemzésére rátérünk, mindenképpen meg kell határozni a bűnszervezet fogalmát, mert ez képezi az elemzésünk tárgyát. Nem könnyű vállalkozásra adja azonban a fejét az, aki ezzel próbálkozik. A szervezett bűnözés, a bűnszervezet megnevezés nem világos, nem nyilvánvaló fogalmat takar. Amikor ezeket a szavakat meghalljuk, az egészséges tiltakozás, ellenérzés mellett misztikummal, csodálattal vegyes áhítat érzése kerít minket hatalmába. Felöltik bennünk a kalandfilmekből ismert jópofa deviáns hősök arca, akik önnön igazságukat hirdelve, szembeszállnak a gonosz rivális bandával, de ha kell, még az embereket mély elnyomásban és sötétségben tartó hatalommal is.

A valóságban azonban nincs másról szó, mint a társadalomra legveszélyesebb társas bűnelkövetői formáról. Olyan bűnöző csoportosulást rejt magában a fogalom, amely hivatászerűen követ el bűncselekményeket, hivatalnokok megvesztegetésére törekszik, nem riad vissza az erőszak alkalmazásától sem, ha az érdekei ezt diktálják.

Általánosan elfogadott, kikristályosodott szervezett bűnözés fogalmat nagyon nehéz, talán lehetetlen megalkotni. A modernkori szervezett bűnözésnél nem tudjuk teljes biztonsággal megtenni, mivel a világ fejlettebb régióiban – a társadalmi, politikai, gazdasági fejlődés egy pontján, az adott ország történetének, tradícióinak, adottságainak és feltételeinek függvényében – alakult ki a szervezett bűnözés, de más és más jellemzőkkel, ismérvekkel. (Gondoljunk csak az olasz Maffia, a kínai Triádok vagy a japán Jakuzák eltérő tulajdonságaira.)¹

A szervezett bűnözés nincs tekintettel az országhatárokra, átlépi azokat, ezért a vele szemben fellépő rendőri erőknek a nemzetközi bűnügyi együttműködés keretében meg kellett fogalmazniuk azokat a „szakmai minimumokat”, amelyre támaszkodva összehangolják tevékenységüket.²

A társas bűnelkövetés

Ha alaposan megvizsgáljuk a Btk-t, a törvény szövegéből kiindulva igaznak kell elfogadnunk azt a megállapítást, mely szerint az anyagi büntetőjog cselekmény (bűncselekmény) központú, a bűnelkövetők által megvalósított magatartásra összpontosít. Mégis viszonylag korán megszületett a felismerés, mely szerint a bűncselekmény megítélésekor az azt megvalósító magatartás materiális jellemzőin túl fontos lehet, hogy azt hány személy, milyen jellegű együttműködés során valósítja meg, hiszen a több személy által, összehangolt cselekvés során megvalósított bűncselekmény a társadalomra fokozottabb mértékben veszélyes. A bűncselekmény tárgyi elemei mellett felismerték az alanyi oldal fontosságát is. Éppen ezért a különböző büntetőjogi kódexek a többes bűnelkövetői alakzatokat súlyosabban rendelik büntetni, mint az individuum által egyedül végrehajtott cselekményt. A különböző korokban, az egyes államok más és más fogalmakat használnak. Már a régmúltban is fokozottan üldözték az úgynevezett „zsvány bandákat”, a „betyár hordákat” és a „rablóbandákat”. Napjainkban is számos ország büntető kódexe – a fejlett jogrendszerek mindegyike – fokozottan szankcionálja a társas bűnelkövetői alakzatokat.

A német Btk. számos bűncselekménynél súlyosabban minősítő körülményként határozza meg, ha a deliktumot valaki az adott bűncselekmény (pl. pénzhamisítás, bankkártya-

hamisítás, gyermekkereskedelem) folytatólagos elkövetésre szervezett banda tagjaként követi el. Az osztrák Btk. több esetben minősített esetként kezeli a banda tagjaként való elkövetést, például a kiskorú pornográf ábrázolása, vagy kirtartottság bűncselekmények esetében.³

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. tv. is meghatározza a társas bűnelkövetési alakzatokat. A tettetől kezdődően a mind számában, mind minőségében veszélyesebb többes elkövetői formációkat definiál.

– *Tettes* az, aki a bűncselekmény törvényi tényállását megvalósítja (20. § /1/ bekezdés);

– *Társtettesek* azok, akik a szándékos bűncselekmény törvényi tényállását, egymás tevékenységéről tudva, közösen valósítják meg (20. § /2/ bekezdés);

– *Csoportosan* követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt (137.§ 13. pont);

– *Bűnszövetség* akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten követ el, vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bünszervezet (137.§ 7. pont);

A törvényalkotó a különös részi tényállásokban rendszerint minősítő körülményként értékeli a társas elkövetési alakzatokat. Mivel a társadalomra való veszélyessége az ilyen cselekményeknek nagyobb, így a büntetőjogi szankciók is súlyosabbak ezekben az esetekben.

A szervezett bűnözés fogalmának meghatározásai

Az Európa Tanács szakértői csoportja szerint

Az Európa Tanács Szervezett Bűnözés Büntetőjogi és Kriminológiai Kérdéseivel Foglalkozó Szakértői Csoportja (PC-SCO) meghatározta azokat az ismérveket, melyek fennállása esetén bünszervezetről beszélhetünk. Az ismérvek a magyarországi hatályos szabályozásban is szerepelnek. Az ismérvek a következők:

Kötelező kritériumok:

– három, vagy több személy együttműködése;

– hosszú távú, vagy meghatározatlan időre szóló együttműködés;

– súlyos bűncselekmények gyanúja, vagy azok elkövetése;

– anyagi haszonszerzési, és/vagy hatalmi pozícióba kerülési cél.

Esetleges kritériumok:

– minden egyes résztvevőnek meghatározott feladata, vagy szerepe van;

– valamely belső fegyelmi, vagy ellenőrzési forma használata;

– megfélemlítés céljából erőszak, vagy egyéb eszközök alkalmazása;

– befolyás kiterjesztése a politikusokra, a médiára, közigazgatásra, a rendészeti szervekre, az igazságszolgáltatásra, illetve a gazdasági élet szereplőire korrupció, vagy bármely más módszer alkalmazásával,

– kereskedelmi, vagy üzleti jellegű struktúrák felhasználása;

– részvétel a pénzmosásban;

– nemzetközi szinten történő működés.

Az uniós értelmezés szerint a négy kötelező kritérium mellett, további két esetleges ismérv megléte szükséges az adott szervezett bűnözői csoport bünszervezetként történő meghatározásához⁴.

A bünszervezetek kifejlődése hazánkban

Magyarországon viszonylag későn alakult ki ez a társas bűnelkövetői forma. Ennek sok oka volt. Az egyik nyilvánvalóan a szorosan ellenőrzött társadalmi folyamatok, a tőkehiány a magánszemélyeknél. Sokáig tagadták létét, mert nem fért össze a szocialista állameszménnyel. A szakirodalom a szervezett bűnözés kialakulásának több fő szakaszát, kialakulásának több állomását különbözteti meg.

Az egyik megközelítés szerint a bünszervezetek csírái az előprivatizáció korszakában jelentek meg, és ez egészen a valós privatizációig tartott. Hazánkban a magánszemélyek vagonosodása, a vállalkozói és a bűnözői szféra össze-

olvadása alapozta meg a szervezett csoportok kialakulását. Ezt a valós privatizáció korszaka követte, ami kedvezett a bűnszervezetek megerősödésének. A társadalmi és gazdasági folyamatok, az átalakulóban lévő jogrendszer hiányosságai kedveztek annak, hogy a egyesek hatalmas tőkét halmozzanak fel. E felfogás szerint a harmadik szakasz a napjaink szervezett bűnözése, amikor már olyan mértékű mobil tőkével rendelkeznek a bűnszervezetek, amellyel meg tudják vásárolni a legfejlettebb technikai eszközöket, meg tudják fizetni a velük együttműködő személyeket. Nagy mennyiségű ingó és ingatlan vagyont halmoztak fel. Nem lehet megkülönböztetni jellemző bűnelkövetési formákat, mert mindent foglalkoznak, ami jövedelmezőnek mondható.⁵

A másik felfogás szerint a kezdeti korszak a hetvenes évek legvégétől a nyolcvanas évek elejéig tartott. Ekkor kezdtek el szakosodni a bűnelkövetők, ezzel egy időben megjelent a tippadók rétege. Elkezdték előre legyártott alibikitalálását, és az orgazda hálózatot is megszervezték. A második szakaszt ez a felfogás 1984-1985 közé teszi. Ekkor a mobilizálható tőkével rendelkezők – köztük a bűnözők is – részt vettek az előprivatizációban. Amennyiben nem feleltek meg a büntetlen előélet követelményének, akkor ún. „strómanokat” alkalmaztak, akiknek a nevéen futott a vállalkozás. Ha elszámolási viták adódtak, azt többnyire erőszakkal oldották meg. A harmadik szakasz 1989-1990 közé esik, a rendszerváltásra. A bűnszervezetek megerősödésének fő okaként az amnesztiát, a rendőrség átalakítását, gazdaságvédelmi egységek felszámolását jelöli meg. Ezt követik a kilencvenes évek jelenségei, melynek négy fontos jellegzetességét lehet kiemelni: kábítószer-kereskedelem megélénkülését; nukleáris anyagokkal való kereskedelmet; a korrupció legveszélyesebb formáinak megerősödését; a pénzmosást.⁶

Véleményem szerint a szervezett bűnözés Magyarországon újabb szakaszba lépett. Az uniós csatlakozást követően bekerültek a nemzetközi véráramba. Szabad a személyek, áruk, a tőke áramlása. Nem csak a gazdaság számára nyílt meg, hanem a szervezett bűnözés számára is az EU hatalmas „piaca”.

A bűnszervezet fogalma az anyagi jogban

Az anyagi jogi meghatározásnál fontos probléma, hogy a bűnszervezet, a szervezett bűnözés elsősorban kriminológiai és nem büntetőjogi fogalom. „A szervezett bűnözés fogalom tárgyalásakor elsődlegesen az a probléma merül fel, hogy túlzottan népszerű, nem jogi terminus, így ahhoz hogy a jog számára alkalmazhatóvá váljon további óvatos behatárolásra van szükség.”⁷ A jogszabályok megalkotásánál olyan meghatározásokat kell kimunkálni, melyek nem megkötik jogalkalmazók kezét, hanem éppen ellenkezőleg, elősegítik a bűnüldözési érdek maradéktalan érvényesítését.

A bűnszervezet fogalma, a büntetőjogi kódexben elfoglalt helye folyamatos fejlődésen ment keresztül a magyar büntetőjogban, amíg a mai formáját elnyerte. A jogalkotás viszonylag későn reagált a végbement társadalmi változásokra. A rendszerváltást megelőzően a hivatalos álláspont szerint nem létezett szervezett bűnözés Magyarországon. A társadalmi-politikai átalakulást követően is csak későn, 1997-ben jutott el a jogalkotás oda, hogy a bűnszervezet fogalmát meghatározza. Ekkor már nyilvánvaló jelei voltak annak, hogy a szervezett bűnözés nemcsak megjelent, hanem jelentős teret foglalt el a társadalomban. A köznyugalmat súlyosan sértő cselekmények tucatjai borzolták a kedélyeket. Hogy csak néhányat említsünk, az úgynevezett „olajos ügyek”, leszámolásos bűncselekmények, a prostitúció valamint a kábítószer-kereskedelem nagyarányú térnyerése miatt nem lehetett tovább odázni a hatékony jogszabályi fellépést.

Az 1997. évi LXXIII. törvény volt az, amely meghonosította, elsőként definiálta a bűnszervezet fogalmát a tételes jogban: „bűnszervezet: bűncselekmények folyamatos elkövetésére létrejött olyan – munkamegosztáson alapuló – bűnszövetség, amelynek célja a rendszeres haszonszerzés.”⁸ Láthatjuk, hogy itt a bűnszervezetet a bűnszövetség egyik speciális fajtájaként értelmezi a jogalkotó.⁹

Újabb lépést jelentett a szervezett bűnözés elleni jogszabályalkotási folyamatban az 1998. évi LXXVII. törvény. A jogszabály jelentősége, hogy fogalmi mega-

lapozást és egyben strukturális változtatást hozott magával. Megreformálta a büntetésekre, intézkedésekre, illetve büntetés kiszabására vonatkozó rendelkezéseket. Együttesen átgondolt, koherens rendszerben helyezte el a bünszervezetekkel kapcsolatos rendelkezéseket.¹⁰

Kiemelkedő reformnak tekinthető, hogy a Btk. 1997. évi módosításával ellentétben nem csupán két esetben (bünszervezet létrehozása büntette, illetve bűncselekmény bünszervezet tagjaként elkövetése esetén) tette kötelezővé a vagyoneklobzást, azzal a feltétellel, hogy a bűncselekményt haszonszerzési céllal követték el. Az Általános Rész érintő módosítást követően valamennyi bűncselekménnyel összefüggésbe hozható vagyont el kell vonni, akár elkövetéskor, akár azt követően szerezte az elkövető.

A 2001. évi CXXI. Törvény alapvetően új koncepcióval közelítette meg a bünszervezetek elleni fellépést. A bünszervezet fogalmát gyökeresen átalakította. Míg a korábbi meghatározások a bünszervezet fogalmát a bünszövetségre alapozták, és ezzel a bünszervezet megállapításához legalább egy befejezett vagy egy kísérleti szakaszig eljutott bűncselekményt feltételeztek, addig az új szabályozás teljesen szakított a bünszövetség fogalmával. Sőt élesen elkülöníti a két társas elkövetési formát, kizárja a két alakzat együttes megállapítását.

A hatályos 1978. évi IV. törvény (Btk.) 137. § 8. pontja szerint „bünszervezet: három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.” A jogalkotó büntetni rendeli azt a személyt, aki bünszervezetben részt vesz (Btk. 263/C. §), valamint, az (1) bekezdés utolsó fordulója szerinti támogatót (aki csak a bünszervezeten kívül álló személy lehet) is.

A hatályos büntetőjogi kódex tehát szakított a korábbi megközelítéssel. A társas elkövetési formák közül nem a bünszövetséget tekinti a társadalomra veszélyesség legmagasabb fokán álló társas bünelkövetési formának. Abból a felismerésből indul ki, hogy a szervezett bűnözés

nem azonos a bünszövetséggel, hanem annál „több”: a bünszervezetben résztvevő, tevékenységet a bünszövetségben túlmenően: A visszaeső (élethivatásszerűen) bűnözők aktiválódása és professzionalizálódása; bünyügyi-gazdasági jellegű központi pozícióknak a megerősödése; a csoportkonspirációt; fegyelmet biztosító belső hierarchia; a piramis-szerű (vagy újabban a sejtszerű) csoportstruktúra kialakítása; és a (gazdasági, közhatalmi-közigazgatási, és esetlegesen a politikai) háttérposztok közvetlen kiépítése is jellemzi.¹¹

Az intézkedések körében az elkobzásra és a vagyoneklobzásra vonatkozó szabályok jelentősen szigorodtak, egyértelművé téve azt, hogy a bünelkövetés nem képezheti gazdagodás útját, különösen nem a szervezett bűnözés.¹² A nemzetközi példákban levonható következtetés, hogy a szervezett bűnözés elleni küzdelem egyik leghatékonyabb eszköze a bünszervezetek megfosztása a pénzügyi, gazdasági alapjuktól. A hivatkozott büntetőjogi novella fő szabályként elkobozni rendeli azt a vagyont, melyet az elkövető a bünszervezetben részvétel ideje alatt szerzett, kivétel, melynek a törvényes eredete biztosított. A bizonyítási teher egyfajta megfordulása figyelhető meg, mivel nem a vádlónak kell bizonyítani a vagyon bűnös eredetét, hanem a büntetőeljárás terheltjének kell azt, hogy a vagyont törvényes úton szerezte. A bizonyítási teher megfordulása azt jelenti, hogy a sikertelen bizonyítás kockázatát a terhelt viseli, azaz ha kétséget kizáróan nem sikerül bizonyítani a vagyon törvényes eredetét, a bünszervezetben részvétel ideje alatt szerzett vagyon elkobzását kötelezően el kell rendelni.

A BÜNSZERVEZETEK GAZDASÁGI HÁTTERE

A bünszervezetek általános helyzetének közvetett és közvetlen vizsgálatánál szükséges annak elemzése, hogy a bűnözés mennyiségi és minőségi változását befolyásoló környezet milyen hatást gyakorol a szervezett bűnözésre.

A gazdasági környezet, nemzetközi hatások

A rendszerváltást követően a politikai, gazdasági és jogszabályi környezet kedvezett a bűnszervezetek kialakulásának. A privatizáció, a kárpótlás, valamint a jövedéki termékek forgalmazására vonatkozó jogszabályok hiányosságai, a kellő számú és mélységű ellenőrzés elmaradása miatt jelentős vagyoni javak felhalmozása volt lehetséges illegális úton. A felhalmozott tőkét a szervezett bűnözői csoportok részben további illegális tevékenység folytatásához használják – a nagy haszon reményében –, részben legális vállalkozásokhoz.

Az Európai Unióval történt társult, majd később teljes jogú tagság további nehézségeket rejt a bűnüldözés terén. A tőke, az áruk és a személyek szabad áramlása olyan alapelv az EU-ban¹³, mely a kedvező gazdasági hatások mellett káros jelenségeket is indukál. Megkönnyíti a felhalmozott illegális vagyon elrejtését, a személyek kibúvását az ellenőrzés és az igazságszolgáltatás alól.

A magyar szervezett bűnözés vonatkozásában talán a leglényegesebb hatásokként említhetők meg, hogy az Unión belüli tagországok közötti határokat eltörölték. Ebből következik, hogy a magyar határ átlépésével bárki automatikusan belép az EU-ba is, ahol a különböző országok között szinte zavartalanul közlekedhet. Jelentős probléma a belső határokon a vámellenőrzés megszűnése.¹⁴

Az Európai Unió történelmi hagyományaiból következően annak elsődleges célja a gazdasági együttműködés. Ennek vitathatatlan sikere, hogy a legutóbbi kibővítéssel a világ legnagyobb, szabályozott belső piaca jött létre jelentős vásárlóerővel, amit közel háromszázmillió ember számára a mindennapokban is a világ egyik legstabilabb és legkeresettebb fizetőeszköze az euró garantál. A szervezett bűnözés számára ez kiemelkedő üzleti lehetőség. A fizetőképes kereslet és a nem megfelelően szabályozott és ellenőrzött üzleti folyamatok (cégalapítás, számvitel, tőkemozgások stb.) ideális táptalajt jelentenek a szervezett csoportok számára. Ezekben az esetekben a megfelelő üzleti és pénzügyi szakértelem összefonódik a szervezett bűnelkövetéssel.¹⁵

A bűnszervezetek változó magatartása, gazdasági háttérük, vagyongyarapodás

Napjainkra a szervezett bűnözői körök és a vonzáskörzetükbe tartozó személyek magatartása a korábbi évtizedekhez képest jelentősen megváltozott. Jelentősen strukturált és jól szervezett bűnszervezetek nőttek ki magukat az elmúlt időszakban. A hivatalos becslések szerint Magyarországon 2004-ben 36 szervezett bűnözői csoport működik, összesen közel 1000 taggal. A bűnszervezetek vezetői rendszerint jelentős anyagi bázissal rendelkeznek, melyeket illegális tevékenységből származó jövedelem útján realizáltak. A bűnözői csoportok irányítói már közvetlenül nem vesznek részt a bűncselekmények elkövetésében, igekeznek a háttérben maradni. A korábban illegálisan megszerzett jövedelmüket legális, vagy legálisnak látszó tevékenységekbe fektetik. Közvetlenül nem adnak utasítást a bűncselekmények végrehajtására, több lépcsőn keresztül valósul meg az irányítás. A csúcsetvezetők legfeljebb az anyagi bázist biztosítják az extra profit elérése érdekében. Számos, a jogszerűség határmezsgyéjén mozgó gazdasági tranzakcióban is részt vesznek. A jogellenes gazdasági ügyeik intézésekor fedő céget alkalmaznak, melyek bejegyzett vezetőinek úgynevezett strómanokat tesznek meg. Az is megfigyelhető, hogy rendkívül jól konspirálnak. Mind a technikai, mind a klasszikus hírszerzés lehetőségét minimálisra csökkentik.

A pénzmosás jelensége

A rendelkezésre álló információk, a gyakorlati tapasztalatok alapján a magyarországi szervezett bűnözői csoportok gazdasági háttérének felderítése, gyengítése, a tevékenységük korlátozása egyre nagyobb nehézségekbe ütközik. Mind gyakrabban alkalmaznak magasan kvalifikált gazdasági és jogi szakembereket a cégek alapítására, felvásárlására, működtetésére.¹⁶ A gazdasági tevékenységük során szándékosan összemósódnak a legális és illegális tevékenységek, melyeket a szakemberek igénybevételével megfelelően dokumentálnak.

A bünszervezetek a bünsös tevékenységüket legális gazdasági tevékenységgel, fedővállalkozásokkal igyekeznek álcázni, illegális jövedelmüket ezekben a vállalkozásokban tisztára mosni. Az illegális úton felhalmozott vagyon tisztára mosása érdekében a hagyományos módszereken túl, igyekeznek érdekeltséget szerezni a banki szférában is, illetve megfigyelhető az ilyen célzattal történő behatolás a stratégiai fontosságú (pl. energia szektor) cégekbe.¹⁷

A szervezett bűnözés fő célja kimagasló nyereség elérése, melyet szabadon felhasználhat. Ennek érdekében szükséges a bünsös úton megszerzett javak forgatása, tisztára mosása. A gyakorlati tapasztalatok szerint a bűnüldöző szervek nem élnek eléggé a szervezett (vagy hagyományos) bűnözésből származó anyagi haszon felkutatásával. A más bűncselekmények miatt lefolytatott nyomozások során nem vizsgálják párhuzamosan a pénzmosás esetleges megvalósulását.

Az ERÜBS adatai szerint 2004. évben 262 082 vagyon elleni, és 16 661 gazdasági bűncselekmény vált ismertté. Ebből a kiemelt vagyon elleni bűncselekményekkel 99 458 249 200 forint, a gazdasági bűncselekményekkel 35 735 955 600 forint kárt okoztak. A megtérült kár, illetve az elkobzással biztosított érték ugyanakkor egyik bűncselekmény típusnál sem éri el az okozott kár 10 %-át.¹⁸

Nagyon fontos kiemelni, hogy a szervezett bűnözés elleni küzdelem részévé kellene tenni rutinként elvégezve a pénzmosás gyanújának felderítésére irányuló adatgyűjtést.¹⁹

A bünszervezetek gazdasági vonatkozású felderítése.

A fent leírtakból következik, hogy bünszervezetek társadalomra való veszélyessége jelentősen megnőtt. A társadalom bűnüldözési érdekeit az szolgálja, hogy a társadalomra legnagyobb mértékben veszélyes cselekmények és személyek megfelelő szankcionálásban részesüljenek. Az állam, illetve a társadalom büntetőjogi igénye azonban nem szabad, hogy kimerüljön a bűnelkövetők felderítésénél és a büntetőjogi hátrány kiszabásánál. A bünsös úton szerzett vagyon fel kell deríteni, el kell kobozni. Csak

ebben az esetben tehetjük nyilvánvalóvá a társadalom valamennyi részvevője számára, hogy „a bűnözés nem kifizetődő”. A generál- és speciálprevenációs célok csak ebben az esetben valósulhatnak meg maradéktalanul.

A fent leírt okok miatt az „elit” szervezett bűnözői kört célzó klasszikus bűnügyi hírszerzés eredményes alkalmazása nehézségekbe ütközik vagyonfelderítés területén. Felvetődik a kérdés, hogyan lehet mégis hatékonyan fellépni a bünszervezetek vezetői ellen?

A rendőri erők, eszközök és módszerek komplex alkalmazása, vagy adóhatósági vagy más szakhatósági ellenőrzés önmagában nem vezet eredményre. A különböző hatóságok kellő együttműködése, az információs és adatbázisok kölcsönös – törvényi garanciák figyelembevételével történő – igénybevétele vezet eredményre.

Empirikus úton megközelítve, kiindulhatunk az érzék-szervekkel felfogható jelenségekből. Megfigyelhető, hogy egyes személyek jelentős vagyongyarapodáson mennek keresztül, anélkül, hogy bizonyítható lenne, jövedelmük illegális forrásból származik. Hatalmas villákat, nyaralókat építenek, több nagy értékű gépjármű van tulajdonukban, jelentős mennyiségű befektetésük van és cégérdekeltséget halmoznak fel. Több esetben előfordul, hogy vagyonukat el kívánják rejtteni, így külföldön halmoznak fel nagyobb vagyonot. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy vajon honnan tettek szert ekkora jövedelemre? Milyen bűncselekményt követ el az, aki a jövedelmét eltitkolja?

A felsorolt tények miatt kézenfekvőnek látszik a bünszervezetek vezetőinek és tagjainak vagyongyarapodását megvizsgálni. Nem kizárólag direkt módon a bűncselekmény elkövetését deríthetjük fel, amiből a kimagasló jövedelem származik, hanem a járulékos bűncselekmények felderítésén keresztül vonhatjuk eljárás alá a célszemélyt. Jellemző bűncselekmény az adócsalás, pénzmosás, orgazdaság.

A korábban említett empirikus megközelítésen haladva tovább, megkezdhetjük a vagyon eredetének vizsgálatát. A négy matematikai alapműveletből kiindulva, látszólag egyszerű dolgunk van. Fel kell deríteni, hogy milyen ingó

és ingatlan vagyona van a célszemélynek, és mellé kell tenni az elévülési időn belül keletkezett adóbevallásait. A kettő különbözetével nem számolt el, annak forrása ismeretlen. Célszerű kiterjeszteni a vizsgálatot a családtagokra, és az egy háztartásban élőkre is.

A magyar bűnelkövetők nem feltétlenül vannak rászorítva a pénzmosásra. Nem szükséges legálissá tenniük vagyonuk eredetét, mivel a piszkos pénzből szerzett vagyon (pl. nagy értékű villa) eredetéről senkivel szemben sincs elszámolási kötelezettségük. Az adóbevallás értéke és az adóbevallás időszakára eső mértéktelen gazdagodás ellentmondásának bűnös hátterét a hatóságoknak kell megpróbálni bizonyítani. Az adózónak semmit sem kell igazolnia, a vagyona bárhonnán származhat.

Nincs Magyarországon vagyonbevallási kötelezettség (adó jogszabályokban), mely rendkívül fontos lenne. A vagyonbevallás induló állapotot rögzítené, melyet később hasonlítani lehetne a legális vagy illegális jövedelem következtében beálló vagyongyarapodáshoz.

Nincs Magyarországon a vagyon tulajdonosára vonatkozó, a vagyon eredetét igazolandó bizonyítási kötelezettség. (a bizonyítási teher megfordulása) Erre szükség volna a büntető-eljárásban.²⁰ Az adóellenőrzés keretében részben már sikerült megvalósítani. Bizonyos törvényi feltételek fennállása esetén az adóhatóság nyilatkozattételre kötelezheti a magánszemélyt, melyben olyan adatokat köteles megadni, melyek az adózó valós jövedelem felhasználásának és forrásának megállapításához elengedhetetlenek.

A nemzetközi gyakorlatot és tendenciát figyelembe véve, mindinkább elterjed az a gyakorlat, hogy az eljárás alá vont személy köteles bizonyítani, hogy a jövedelme legális úton keletkezett, és ezt az adóhatóság felé bevallozza, azután a fizetendő adót megfizette. Ha hatékony eszközzel akarunk a bűnüldöző szervek kezébe adni, akkor a törvényhozásnak – követve a nemzetközi gyakorlatot – meg kell teremteni a jogszabályi feltételeket a vagyonbevalláshoz, és a bizonyítási teher megfordulásához.

A nyugati országok szigorú és következetes adóügyi gyakorlata igen költséges, bonyolult pénzmosási eljárásokra ösztönzik a bűnözőket. Az adóügyi jogszabályok lehetővé teszik, hogy a nem legális jövedelemből származó vagyont a hatóság bizonyítási kötelezettség nélkül elvonja. A piszkos pénz tulajdonosa kénytelen a bűncselekmény útján szerzett pénzt legalizálni, olyan gazdasági ügyleteket kreálni, amivel a pénz legális megszerzésének látszatát igazolja, azaz tisztára mossa. Ezzel beviszi a szerzett vagyont a legális szférába, s ha kell, úgy adózik utána, mint legális bevétel után. A legális látszat megteremtése azonban egy bonyolult folyamat, amellyel megteremti azt a lehetőséget az állami szervek részére, hogy épp a pénzmosás észlelésének kapcsán jöjjenek rá arra, hogy a háttérben bűncselekmény történt. Így megnövekszik a hatóság lehetősége, hogy a bűnös magatartás elkövetésére rábukkanjon, s a legalizált, bűnös módon szerzett pénz adózottan megmaradt többi részére is rátegye a kezét²¹.

Az angol és a spanyol jogi szabályozás széles körű lehetőséget ad a vagyoni helyzet, a vagyongyarapodás vizsgálatára. A pénzügyi profil meghatározásánál a vizsgált személy, illetve vállalkozás vonatkozásában gyakorlatilag a vagyoni helyzet teljes körű felméréséről van szó. A vizsgálatnak két alapvető célja van:

1. A nyílt eljárás során érvényesítendő biztosítási intézkedések gyors és pontos végrehajtásának elősegítése.

2. A titkos információgyűjtés során alapinformációul, kiindulási pontként szolgálhat. (pl. látványos, gyors vagyongyarapodás, legális jövedelmi viszonyokkal össze nem egyeztethető fényűző életvitel). A figyelmet felkeltő gazdasági jelenségek más bűncselekmény elkövetésére utalhatnak.

Láthatjuk tehát, hogy az eljárás nyílt és titkos eljárásban egyaránt alkalmazható módszerről van szó.

Tisztázni kell azt a kérdést, hogy vagyoni helyzet felmérését szolgáló vizsgálatról – mintegy előkészítő eljárásról – van szó, vagy a bűnüldöző szervek nyomozásában végrehajtandó cselekményről.

Mind az angol, mind a spanyol jogszabályok vizsgálatról és felderítésről beszélnek. Tehát a fent felsorolt ketős cél érvényesül. Mindkét ország esetében elmondható, hogy a vagyoni, adózási és jövedelmi viszonyok, valamint ezek nyilvántartásai olyan szintű, mely jelentősen megkönnyíti a hatóságok ilyen irányú tevékenységét.²²

Az Ír Köztársaság 1996-ban hajtott végre jelentős változtatásokat jogi és intézményrendszer tekintetében, melynek mozgatórugója az volt, hogy kimutathatóvá vált a szervezett bűnözés jelenléte a gazdasági és a politikai szférában egyaránt. Az egyik legfontosabb újítás a „vagyonellenőrzési törvény” hatálybaléptetése volt, és ezzel párhuzamosan a Criminal Assets Bureau („Bűnös Vagyonok Hivatala”) felállítás. Az iroda központi szervként működik, feladata a bűncselekményekből származó vagyon tárgyak felkutatása, és biztosítása. Munkája során felhasználhatja más állami szervek (pl. rendőrség, vámhatóság, adóhatóság) adatbázisait.²³

A magyar viszonyokra konvertált olyan egységes vizsgálati módszer kiépítése, rendszerbeállítása szükséges, amely jól alkalmazható a hazai sajátos jövedelmi, adózási,

vagyoni és nyilvántartási rendszerek sajátosságaihoz. A Nemzeti Nyomozó Irodán 2005. július 1-jétől kezdte meg működését a Vagyonfelderítő Osztály, melynek célja a szervezett bűnözéshez kapcsolható illegális jövedelmek feltárása és az elvonásukra tett intézkedések végrehajtása. A Vagyonfelderítő Osztály a Bűnszervezetek Elleni Osztállyal közösen kidolgozott egy olyan hatékony eljárási metódust, amellyel eredményesen lehet végrehajtani a vagyonfelderítést. A kidolgozott módszert az ország valamennyi rendőri és más bűnüldöző szervezete átvette, alkalmazását kötelezővé tették. Számos olyan jogszabályi változásra lenne szükség azonban a jövőben, mely segítené az illegális vagyon felderítését. Megnyugtató megoldást kell találni arra, hogy a vagyonbevallás intézményét be lehessen vezetni.

Budapest, 2006. április 20.

*Dr. Gulyás Richárd r. őrnagy
Nemzeti Nyomozó Iroda
Bűnszervezetek Elleni Osztály*

¹ Dr. Gazdag Tibor NNI Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály főreferense: RTF jegyzet (2005.)

² Dr. Gazdag Tibor NNI Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály főreferense: RTF jegyzet (2005.)

³ Dr. Hollán Miklós: A büntetési tételek növelése szervezett elkövetés esetén (A szervezett bűnözés arcai - Rejtjel 2004.)

⁴ ORFK BÜF EKI elemzése 2004.

⁵ Dr. Bolcsik Zoltán – Dr. Gazdag Tibor: Az NNI bűnüldöző tevékenysége /különös tekintettel az új Be. alkalmazásának tapasztalataira/ (Belügyi Szemle 2005/12. szám)

⁶ Dr. Kránitz Mariann: Korruptió - szervezett bűnözés (Kriminológiai és kriminalisztikai évkönyv, 1995.)

⁷ Dr. Gellér Balázs József: Gondolatok a büntetőjog jelentőségéről a szervezett elleni fellépéssel kapcsolatban (A szervezett bűnözés arcai – Rejtjel 2004.)

⁸ Btk. 137. § 7. pont

⁹ Dr. Gellér Balázs József: Gondolatok a büntetőjog jelentőségéről a szervezett elleni fellépéssel kapcsolatban (A szervezett bűnözés arcai – Rejtjel 2004.)

¹⁰ Dr. Gellér Balázs József: Gondolatok a büntetőjog jelentőségéről a szervezett elleni fellépéssel kapcsolatban (A szervezett bűnözés arcai – Rejtjel 2004.)

¹¹ Dr. Gazdag Tibor NNI Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály főreferense: RTF jegyzet (2005.)

¹² Dr. Gellér Balázs József: Gondolatok a büntetőjog jelentőségéről a szervezett elleni fellépéssel kapcsolatban (A szervezett bűnözés arcai – Rejtjel 2004.)

¹³ Európai Unió Alapszerződése

¹⁴ ORFK BÜF EKI elemzése 2004.

¹⁵ ORFK BÜF EKI elemzése 2004.

¹⁶ SZBEK 2004. évi összesített jelentés

¹⁷ ORFK BÜF EKI elemzése 2004.

¹⁸ Egységes rendőrségi és ügyészségi büntügyi statisztika 2004.

¹⁹ ORFK BÜF EKI elemzése 2004.

²⁰ Dr. Gera Antal ORFK SZBEI főosztályvezetőjének tanulmánya 1999-2000.

²¹ Dr. Gera Antal ORFK SZBEI főosztályvezetőjének tanulmánya 1999-2000.

²² Vám- és Pénzügyőrség tanulmánya 2004.

²³ Dr. Gera Antal ORFK SZBEI főosztályvezetőjének tanulmánya 1999-2000.